

Kaisa Pulakka

Kesyttömät

Eläinjumalia,

hirviötä ja

ihmisen parhaita ystäviä

ATENA

© Kaisa Pulakka ja Atena / Kustannusosakeyhtiö Otava 2023

Kansi: Pauliina Mäkelä
Sisuksen ulkoasu: Ville Lähteenmäki

Atena
Jyväskylä
atena.fi

ISBN 978-951-1-42300-3

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2023

*Aarnille, joka rakastaa tarinoita
ja Anikselle, joka ei koskaan kulje kissan ohi rapsuttamatta.*

Sisällys

Alkusanat	9
1. Hevonen kantaa huolet	13
2. Lehmä on ikuisesti lempeä äiti	31
3. Jumalan karitsa ja liikuttavan laumasieluisia lampaita	43
4. Sika – jumalasta joulukinkuksi	53
5. Maailma syntyi munasta tai kanasta	65
6. Kissaa ei kiinnosta maailman herruus	75
7. Tuhansia vuosia koiraterapiaa	89
8. Mehiläiset tuovat viestejä toisista maailmoista	103
9. Hämähäkin verkosta voi kutoa vaikka universumin	113
10. Demonisoitu rotta on suuri selviytyjä	123
11. Säksättäviä hirviöoravia ja torkkuvia heiluhäntiä	133
12. Elättikäärme kodinhaltijana	143
13. Korppi kertoo kuolemasta	153
14. Joutsen – linnuksi rikottu ihminen	161
15. Manalassa syntynyt susi on hyljeksitty outolainen	169
16. Ketut loivat maailman laulamalla ja tanssimalla	181
17. Hirvi muistuttaa kuolevaisuudesta	189
18. Karhu ja Jeesus – kuin kaksi marjaa	197
19. Jäniksen outo mytologinen menneisyys	207
Lopuksi	213
Lähteet	217

Alkusanat

Istun sohvalla ja katselen vieressäni nukkuvaa kissaa. Se näkee unta. Kissan viikset värisevät ja suupielet nykivät. Välillä kissa hätkähtelee. Sen etutassut koukistuvat vuorotellen kuin juostessa. Olen täysin nukkuvan eläimen lumoissa. Voisin tuijottaa sitä loputtomiin. Mietin, mistä eläin uneksii: näkeekö se unia samaan tapaan kuin minä vai onko sen uni jotain ihan erilaista, ehkä vain vaistojen aiheuttamaa liikettä?

Eläinten tarkkailu herättää minussa lähes hartaita tunteita. En usko jumaliin, mutta eläimiä seuratessani voin kokea pyhyiden tunteita luonnon tarkoituksenmukaisuuden äärellä. On huikaisevaa ja käsittämätöntä, että luonto on muovannut meidät eläimet niin monen muotoisiksi. Jokainen laji on omanlaisensa ja itsessään täydelliseksi kehittynyt.

Kesyttömät on syntynyt elämänikäisestä eläinrakkaudesta. Lapsesta saakka olen hakeutunut eläinten seuraan. Kaoottisessa maailmassa ne tarjoavat minulle turvapaikan. Mitä vanhemmaksi tulen, sitä enemmän huomaan tarvitsevani hetkiä eläinten kanssa. Eläinten lempeät katseet, niiden hengitys, lämpö ja pehmeät turkit rauhoittavat ja tarjoavat hiljaista hyväksyntää arkielämän vaatimusten keskellä, kun maapallo ympärillä natisee liitoksissaan.

Perehdyn kirjassani tuttujen eläinten mytologiseen menneisyyteen – siihen millaisia tarinoita ja uskomuksia eläimiin on eri aikoina ja eri puolilla maailmaa liitetty. On helppoa ymmärtää, että entisajan ihmiset ovat nähneet eläimissä myyttisiä ja jumalallisia

piirteitä. Eläimet ovat turvanneet toimeentulon ja elämän jatkumisen, ja samalla ne ovat olleet arvaamaton uhka, jotain miltä on täytynyt suojautua. Eläinmytologioiden avulla ihmiset ovat myös selittäneet maailmaa ja heijastaneet tarinoinhin omia toiveitaan, pelkojaan ja ennakkoluulojaan. Usein eläintarinat kertovatkin paljon myös meistä ihmisistä.

Nykyihmisen suhde eläimiin on arkipäiväistynyt. Eläimet jaotellaan hyöty- ja haittaeläimiin, lemmikkeihin ja tuotantoeläimiin. Kotieläimiin ja villieläimiin. Tämän päivän eläinsuhde on kärjistettynä liha-rakkaussuhde: eläimet ovat meille joko lihaa tai rakkaita lemmikkejä. Muut eläimet ovat usein etäisiä ja vieraita, luontodokumenttien roolihahmoja.

Tutustuminen eläinten myyttiseen menneisyyteen muistuttaa toisenlaisesta eläinsuhteesta. Eläimiin liittyvä mytologia kertoo kunnioituksesta ja arvostuksesta, joka nykymaailmassa on päässyt unohtumaan. Eläimet eivät enää ole jumalallisia olentoja, joiden suojelusta ja armoa ihmiset loitsuin ja rukouksin anelevat. Nyt eläimet ovat meidän armoillamme, emmekä me kuuntele niiden toiveita.

Kirja perustuu radiosarjaani *Salatut eläimet*, joka julkaistiin Yle Radio 1:ssä ja Yle Areenassa vuosina 2016 ja 2017. Kirjan kirjoittamisen myötä mukaan on tullut paljon uusia tarinoita, tietoa eläinten kulttuurihistoriasta ja myös lisää omia muistoja rakkaita eläinystävistä.

Myyteistä löytyy yleensä useita tarinaversioita, ja koska ne ovat kansanperinnettä, ne muokkautuvat kertojan ja kertomisajankohdan mukaan. Tässä kirjassa [TÄLLÄ TAVOIN](#) kerrotut tarinat ovat omia mukaelmiani vanhoista myyteistä ja kertomuksista. Ne on koostettu useista lähteistä löytyvien tarinoiden pohjalta ja muotoiltu omalla kirjallisella tyylilläni. Mausteena voi olla myös ripaus huumoriani.

Kesyttömien kirjoittamisen on mahdollistanut Suomen tietokirjailijoiden liitto, Björkvist-rahasto ja Otavan kirjaseäitiö sekä tietenkin Atena. Kiitos kustannustoimittaja Laura Kuituselle kannustuksesta ja tuesta sekä Pauliina Mäkelälle kirjan upeasta kansikuvasta.

Kiitos myös puolisololleni Laurille, joka jaksaa uupumatta kuunnella kaikki eläimiin liittyvät huoleni, vaikka rehellisyyden nimissä tiedän, ettei aihe kiinnosta pätkäkään. Sitä voi kai kutsua rakkaudeksi.

Ja aivan erityinen kiitos kaikille elämäni eläimille. Sekä nykyisille, että niille, jotka ovat jo ikivihreillä laitumilla tai autuaammilla metsästysmailla:

Kiitos Mustikille, Hopsulle, Kimmolle, Örkillle ja muille lapsuuteni lemmikkikaneille sekä niille neljälle gerbiilille, joiden nimet olen jo unohtanut.

Kiitos kynsisammakoille nimeltä Kalle, Ville ja Tommi.

Kiitos sioille, erityisesti Karju Kustaalle.

Kiitos Santralle, Serafinalle ja muille lampaille sekä vuohilleni Matti Näsälle ja Riesa-Petterille.

Kiitos Kaneli ja Korppu -rotille sekä Möllille, Viljolle, Eppu Epänormaalille, Pedolle, Lyyllille, Kissille, Kassille, Pillille, Pullalle ja Eerolle, eli kaikille elämäni kissoille.

Suurin kiitos ja ylimääräinen porkkana hevosilleni: Anjalle, Jolle ja Velholle.

Ilman eläimiä elämässä olisi liikaa teräviä kulmia.

Odilon Redon: Pegasus and Bellerophon /
Pegasus ja Bellerophon, n. 1888.

The MET, Robert Lehman Collection, 1975.

I. Hevonen kantaa huolet

Tämä täytyy paljastaa heti aluksi. Olen hevoshullu. Olen ollut sitä niin kauan kuin jaksan muistaa. Tämä ensimmäinen luku on siis ylistyslaulu. Kritiikitön, hullaantunut ja palvova laulu kopiseville kavioille, hulmuaville harjoille ja heinältä tuoksuville turpajouhille.

Hevoset aiheuttavat minussa pakahduttavan tunteen. Se on yhdistelmä ihailua, kunnioitusta ja hellyyttä. Ensimmäisen kerran muistan tunteen lapsuudesta. Olin suunnilleen seitsemänvuotias, kun näin Carol Ballardin elokuvan Musta ori. Elokuva kertoo hurjasta ja käsittämättömän nopeasta arabialaisorista, joka ei huoli selkäänsä muita kuin nuoren Alec-pojan. Elokuvan alkupuolella Alec ja ori matkustavat samalla laivalla. Laiva haaksirikkoutuu ja poika ja hevonen pelastautuvat autiolla saarelle. Vähä vähältä Alec voittaa orin luottamuksen.

Elokuvan kiiltävän musta ori on pelkkää lihasta hännän tyvestä korvien huippuun. Se on yhtäaikaa äärimmäisen herkkä ja järjettömän voimakas. Kohtaus, jossa poika ja hevonen tanssivat ja kisailevat hiekalla on henkeä salpaavan upea! Lapsen kanssa leikkivä hevonen voisi koska tahansa tehdä pienestä pojasta selvää. Yksi kavion heilautus, yksi hampaiden kalautus ja leikki hiekalla olisi peruuttamattomasti ohi. Mutta hevonen ei tee sitä. Sen sijaan syntyy yhteys. Hevosen ja ihmisen liikkeiden yhtäaikaisuus. Voimakas side, joka ylittää lajien rajat.

Ylvään kaunis ja haaksirikosta pelastunut musta ori muistuttaa siitä, että kreikkalaisen myytin mukaan merenjumala Poseidon loi

ensimmäisen hevosen saatuaan maanviljelyksen jumalattarelta Demeteriltä tehtäväkseen luoda täydellinen eläin. Kun Musta ori seisoo lihakset värähdellen hiekalla, se todella on täydellinen. Saman täydellisyyden minä näen jokaisessa hevosessa, pienestä pulleroisesta shetlanninponista kiillotettuun kisakoneeseen.

Paras ystäväni on hevonen: eestinhevosruuna Velho. Velhon paras ystävä puolestaan on shetlanninponitamma Jojo. Velho ja Jojo asuvat kanssani samassa pihassa, joten kohtaamme monta kertaa päivässä. Käymme lenkillä metsässä tai treenaamme kentällä. Minä harjaan hevosia, ruokin ne ja siivoan niiden lannat. Kannan vesiä ja täytän heinäpusseja. Kaikki tämä kuuluu itsestänselvyytenä hevosenomistajuuteen ja on varsin arkista puuhaa. Jostain taianomaisesta syystä hevoset itsessään eivät kuitenkaan arkipäiväisty. En koskaan kyllästy katselemaan niiden puuhia.

En koskaan lakkaa näkemästä niissä sitä eläintä, joka islamilaisen legendan mukaan on etelätuulesta muovailtu.

ERÄÄNÄ PÄIVÄNÄ Allah kutsui etelätuulen luokseen. Hän puhutteli tuulta ja sanoi: - Minä haluan luoda sinusta eläimen, tiivisty!

Niin etelätuuli tiivistyi, ja tästä aineesta Allah loi ensimmäisen hevosen. Se oli kastanjanruskea raudikkotamma. Allah puhalsi tammaan henkensä. Sitten Allah kutsui hevosen luokseen ja sanoi:

- Minä olen sinut luonut, eikä kukaan ole sinun kaltaisesi. Sinun silmiesi välissä lepäävät kaikki maailman aarteet. Vihollisesi poljet kavioihisi, mutta ystäväsi sinä kannat selässäsi. Satulassasi kuljetat rukouksia. Sinä lennät ilman siipiä ja valloitat ilman miekkaa.

Monet myytit kuvailevat hevosten syntyneen tuulesta. Antiikin Kreikan runoilija Homeros kertoi, että Akhilleuksen hevoset ovat myrskyn ja länsituulen jälkeläisiä. Kun katsoo laukkaavaa hevosta, on helppoa ymmärtää miksi. Laukkaavassa hevosessa on räjähtävää voimaa, ja samalla se on uskomattoman sulavaliikkeinen. Oikein innostuessaan hevonen on kuin pyörremyrsky. Se nakkelee nisko-

jaan. Vaihtaa yllättäen suuntaa. Kieppuu villisti tempoillen kuin puuskainen kevät tuuli.

Kaikkein ihmeellisintä on, että hevoset antavat myös meille ihmisille mahdollisuuden lentää ja kiittää selässään. Kirgisiassa kerrotaan tarinaa ajasta, jolloin ei ollut hevosia. Siihen aikaan vain lehmät ja härät vaelsivat ihmisten seurana Kirgisian aroilla. Aina kun tuuli nousi, ihmiset valtasi outo kaipuu, selittämätön ikävä ja levottomuus. Se oli halua laukata, halua lentää. Ihmiset yrittivät kaikenlaista. He sitoivat kotkan siipisulkia lehmän sarviin ja koettivat saada lehmät laukkaamaan tuulen mukana, mutta turhaan. Eivät ne osanneet lentää. Kirgiisien ainoa jumala oli Aurinko, joka katseli ihmisten puuhia lempeästi ja huvittuneena. Se päätti antaa ihmisille kaikkein parhaan lahjan. Varhain aamulla, kun sumu hitaasti hälveni, näkivät ihmiset kylän kaivolla eläimen. Sillä oli viisaat ja surulliset silmät, kauniisti kaareutuva kaula ja pitkät voimakkaat jalat. Eläin oli hevonen.

Hevonen on kotieläimistämme nuorimpia. Ihmisen ja hevosen yhteinen historia on kestänyt vasta reilut 4 000 vuotta. Koira on ollut kumppanimme ainakin parikymmentätuhatta vuotta pidempään, lehmiäkin olemme lypsäneet jo 10 000 vuotta. Silti kumppanuussuhde juuri hevosen kanssa on ainutlaatuinen. Ratsu ja sen ratsastaja muodostavat parivaljakon, jolla parhaimmillaan on lähes yhteyden tahto.

Hevosten kulttuurihistoria onkin täynnä tarinoita hevosista ja ratsastajista, joilla on mystinen yhteys. Hevosista, jotka eivät antaudu kuin yhden ratsastajan käsiteltäviksi, mutta jolle ne ovat uskollisia kuolemaansa saakka ja sen ylikin.

Yksi tunnetuimmista tarinoista kertoo Aleksanteri Suuresta ja hänen legendaarisesta Bukefalos-ratsustaan. Bukefalos oli musta ori, jonka otsassa loisti suuri valkoinen tähti. Kreikkalaisen filosofin

Plutharkoksen kertoman tarinan mukaan hevonen tuotiin Makedonian kuninkaan Filippos II:n ratsuksi, mutta kukaan kuninkaallisen tallin kokeneista hevosenkasvattajista ei onnistunut kesyttämään sitä ja nousemaan sen selkään. Kuningas käski viedä Bukefaloksen teurastettavaksi. Silloin tilanteeseen puuttui kuninkaan 12-vuotias poika Aleksanteri, joka pyysi saada yrittää hevosen kesyttämistä ja joka oli huomannut Bukefaloksen säikkyvän omaa varjoaan. Hän otti hevosen, puhui sille rauhoittavasti ja käänsi sen niin, että aurinko paistoi suoraan edestäpäin. Sitten poika heilautti itsensä oriin selkään ja laukkasi kaukaisuuteen. Kun kaksikko viimein palasi kuninkaan eteen, kaappasi Filippos II Aleksanterin syliinsä ja tokaisi: »Poikani, etsi itsellesi oma valtakunta, Makedonia on sinulle liian pieni.»

Jokaisen heppahullun haave on olla Aleksanteri. *Hevosbullu*-lehti ja hevosaiheiset elokuvat ovat täynnä tarinoita (yleensä) tytöistä, jotka saavuttavat vaikeana pidetyn hevosen luottamuksen. Vaikeuksien kautta edetään voittoon, ja palkintona on erottamaton ystävyys. Ehkä kaikki nämä tarinat vaikuttivat myös minun alitajunnassani, kun rakastuin Velhoon.

Velho oli aikoinaan ratsastuskoulun kauhu. Se on aina ollut kiltti karsinakäytökseltään, suorastaan lempeä herrasmies, mutta tutustuessani Velhoon se oli ratsuna vielä kauhea villikko, varsinainen katapultti. Harva se tunti sai ratsastaja maistaa hiekkaa maneesin pohjalla. Usein minäkin.

Kun ensimmäisen kerran kohtasin Velhon, olin haaveillut omasta hevosesta jo jonkin aikaa. Olin aloittanut lapsuuteni rakkaimman harrastuksen uudelleen kymmenen vuoden tauon jälkeen, kolmekymppisenä, koska kaipasin raskaan elämäntilanteen keskellä omaa aikaa. Jo ensimmäisestä ratsastuskerrasta tiesin, että tämä on menoa! Pian ratsastustunti viikossa muuttui kahdeksi, sitten kolmeksi. Samalla unelma omasta kauraturvasta alkoi kasvaa.

Velholla on käsittämättömän lempeät silmät. Kun näin sen ensimmäisen kerran, sai nuoren ruunan katse sydämeni jättämään pari

lyöntiä väliin. Se katsoi minua valtavan paksun otsatukkansa alta, ja tiesin heti, että tässä se on, tämän minä haluan. Mutta kun muuttaman kuukauden sisällä olin lentänyt useamman kerran sen selästä, aloin epäillä, ettei minun kannata näillä taidoillani ostaa 5-vuotiasta virkeää pukittelumestaria. Aloin katsella muita hevosia. Katselin ja testailin.

Ratsastuskoulun tunneilla ratsastin edelleen Velholla ja joka kerran upposin niihin lempeisiin silmiin (ja välillä hiekkiaan!). Lopulta hyväksyin sen tosiasian, että kaikesta villiyydestä huolimatta tässä on minun hevoseni. Ja nyt, kun takana on useampi vuosi yhteistä taivalta, voin laukata Velhon kanssa metsässä ohjat rennosti yhdessä kädessä. Voin ohittaa sen kanssa tukkirekat turvallisin mielin ja lähes turvallisin mielin jopa hypätä esteitä. Ja toisaalta – eihän mikään sulostuta hevosenomistajan päivää niin kuin pieni pelko persiissä!

Väinö Linnan *Pohjantähti*-trilogiassa Koskelan Akseli saa ensimmäiseksi hevosekseen villin Pokun. Se on Koskelan perheen rauhallisen työhevosen ensimmäinen varsa ja todellinen hurjapä. Isä-Jussi ei saa raisua varsaa aisoihin, mutta Akseli saa ja hyppää rekeen. Isä-Jussi toteaa, että pitääkööt poika Pokun omanansa – yhtä rajun luonteisia ovat kumpainenkin. Nuoren miehen ja hevosen suhteen taustalla kuuluvat lukemattomat myytit hevosista, jotka antautuvat vain yhden ihmisen käsiteltäviksi.

Kolme kilometriä Poku juoksi silmittömästi välittämättä mitään Akselin taltutusyrityksistä. Poika kiristi ohjaksia niin, että kädet ennen pitkää puutuivat aivan voimattomiksi ja hän hellitti.

No paina mieles mukaan. Kylläs kerran lopetat.

Mentiin läpi kylän ja ihmiset kääntyivät katsomaan. Poika tunsu hiljaista mutta kiihkeätä iloa hurjasta menosta. Tierat lentelivät yhtenä pyrynä hänen silmilleen ja reki heittelehti kaarteissa. Lopulta hevonen alkoi vaahdota ja huohottaa. Se oli lannistettu.

Akseli Koskela on stereotyyppinen suomalainen mies: tunteensa patoava sisäänpäin kääntynyt jurottaja. Tunnepuhe tulee suusta lähinnä sylkemällä, jos tulee. Heikkoutta ei sovi näyttää, eikä hellyyttä. Väinö Linna kuvaa nuoren miehen ja hevosen suhdetta hienosti. Nuoren hevosen voima ja arvaamattomuus rinnastuvat Akselin mieheksi kasvuun. Hevonen on Akselille myös statussymboli. Se on merkki aikuisuudesta ja varakkuudestakin, mutta samalla se on väylä tunteiden purkamiseen. Isältään salaa Akseli kahmaisee hevoselleen ylimääräisen kourallisen kauroja. Pokun seurassa Akseli uskalltaa päästää herkemmän puolensa näkyviin:

*Akseli viiپی kauan poissa. Pitkät tovit hän puheli Pokun kanssa:
– Ollaan semmoset veljekset, noin vaan nätisti sanoen, että pärjätään. Eikö ole niin, poika. On pikkusen meteliä nahaan alla silloin kun tarvitaan kummallakin. Vaikka ne ajais meitin tästä maailman helvettiin niin ei meidän puutetta tule, ei siitä kysymys ole ol..len..kan. Me otamme, Poku, leipämme vielä siitä missä toiset rukoilee Herran armoo. Sinä tiet minun ja minä tien sinun. Meillä on sama luonto, että jos kaadutaan, niin suoraan jaloilta kaadutaan. Meittiin ei pysty ruoste eikä koi.*

Väinö Linnan kirjoissa miehen luonne ja tunnetila näkyvät hänen tavassaan kohdella hevosiaan. Kun työ ei suju, nappaa kiihkeä Akseli Pokua suupielistä ja reuhtoo niin, että valjaat särkyvät. Jälkikäteen käytös hevosta kohtaan on anteeksipyytelevän lempeää. *Tuntemattomassa sotilaassa* mitään ja ketään kumartamaton Korpela kuolee auttaessaan ojaan juuttunutta hevosta irti valjaista. Ihmiset eivät saa Korpelan kunnioitusta, mutta hevosen puolesta hän uhraa henkensä. Linnan teksti muistuttaa siitä, että hevosten historia on sotien historiaa. Ja myös siitä, miten hevosen ja ihmisen suhde on muuttunut. Maskuliinisesta sotakoneesta ja työtoverista on tullut harrastusväline ja tyttöjen lemmikki.

Kansanperinteessä eri puolilla maailmaa hevonen on ollut näkijä. Salaperäisillä silmillään se on nähnyt maahiset ja menninkäiset, kummitukset ja keijut. Hevonen on katsonut menneeseen ja tulevaan. Se on tiennyt salatut rikokset ja ennustanut sodat ja onnettomuudet. On uskottu, että hevoset kieltäytyvät kulkemasta mestauspaikkojen ohi ja että ne pysähtyvät sellaisten paikkojen eteen, missä kummittelee.

Kaikille hevosten kanssa puuhaileville tämän uskomuksen synty on itsestäänselvyys. Jokainen hevosihminen on joutunut tilanteeseen, missä hevonen jähmettyy paikalleen ja alkaa tuijottaa tyhjyyteen. Ihminen yrittää terästä aistejaan: onko lähettyvillä oikeasti jotain? Hevonen tuijottaa, ja jopa satulan läpi saattaa tuntea, kuinka sen sydän hakkaa. 500-kiloisen saaliseläimen jokainen lihas on valmiina pakoon. Ratsastaja selässä miettii, kuinka kauan ambulanssilla kestää tulla tänne metsän keskelle, jos nyt putoan kyydistä. Useimmiten ratsastajalle ei selviä, mitä hevonen näki. Oliko siellä hirvi tai peura? Vai kummitus, maahinen tai menninkäinen?

Suomalaisessa kansanperinteessä myös hevosen itsensä tiedettiin olevan alun perin tuonpuoleisen väkeä. Hevosen uskottiin syntyneen hiitolassa, hiisien synkässä kotipaikassa:

*Jos sie kyytiä kyselet,
anonet ajohevoista,
kyll' on, annan sulle kyyin,
ja on, annan sulle ajohevoisen:
Ota hiiestä hevonen,
hepo toinen Helvetistä,
vuoresta valitti vassi,
luukapio kalliosta,
tulisukka tunturista,*

*jonka turpa tulta iskee,
nenävarsi valkiata,
kotihiisi mennissäsi!*
SKVR VII4, 1630

Muinaissuomalaiset uskoivat, että tuntemalla asioiden synnyn niitä oli mahdollista hallita. Hevosen syntysanoja käytettiin loitsuissa esimerkiksi silloin, jos ori kastroidiin ruunaksi, jos hevonen juuttui suohon tai jos se satutti itsensä. Hevosen syntysanoilla loitsittiin myös parannettaessa hevosen satuttamaa ihmistä. Liisa Kaski kertoo kirjassaan *Myyttiset eläimet*, että hevosen mieltäminen hiiden lapseksi kertoo kunnioituksesta hevosta kohtaan – ja toisessa yhteydessä se kertoo raivosta, kun tämä »Hiiden huoripoika» rusauttaa hampaansa »hellästi» omistajansa käsivarteen.

Hiitolassa asui myös hevosen esi-isänä tunnettu muinainen hevosjumala Iku-Tihku. Iku-Tihku oli tulisainen ruuna, »lumisorkka, luukapio», kuten kansanrunoissa kuvataan. Hiitolan lisäksi hevosen uskottiin olevan syntyisin hiekasta tai sen synnyttäjäksi nimettiin yliluonnolliset hahmot Hiki-Tiera, Turja tai Pyhä Stefanos (kotoiselta nimeltään Tahvanus).

Hevonen kantaa selässään kuolemaa. Useissa kulttuurissa hevoset ovat olleet kuoleman sanansaattajia, niiden selässä on matkattu tuonpuoleiseen tai ne ovat toimineet kuoleman ratsuina. Monet kansat ovat haudanneet sotapäällikön tai muuten arvokkaan henkilön kanssa hänen hevosensa.

Raamatun Ilmestyskirjassa tavataan neljä hurjaa ratsastajaa. Valkealla ratsulla ratsastava tuo mukanaan taudit. Tulipunaisella ratsulla ratsastava tuo sodan. Mustalla hevosella ratsastaa puute. Viimeisen ratsastajan hevonen on hallava ja hiirenkarvainen. Ilmestyskirjassa kuvaillaan: »Silloin näin hevosen, joka oli sairaalloisen

harmaa. Sen selässä istuvan nimi oli Kuolema, ja sitä seurasi Manala.» (Ilmestys 6:8)

Taidehistoriasta löytyy toinen toistaan vaikuttavampia ja pelottavampia esityksiä Ilmestyskirjan ratsastajista. Kuoleman hevonen kuvataan usein nälkiintyneenä ja luurankomaisena, lähestulkoon kuolleen itsekkin. Ei liene epäselvää, mistä *Taru Sormusten herrasta* -elokuvien pelottavat nazgûlien hevoset tai *Game of Thrones* -televisiosarjan valkoisten kulkijoiden zombiehevoset ovat löytäneet esikuvansa.

Viikinkienkin hevoset olivat kuoleman lähettäjiä. Viikinkisotilaan kaaduttua taistelussa saapui hänen luokseen ylijumala Odinin kahdeksanjalkainen ratsu Sleipnir, joka oli syntynyt kepposteluun erikoistuneen Loki-jumalan ja jättiläishevosen jälkeläisenä. Harmaori keräsi kuolleet soturit selkäänsä ja vei heidät Valhallaan, sankarien asuinsijoille. Sleipnirin kotitalli oli Asgårdissa, ylisessä maailmassa. Sen hampaisiin oli kaiverrettu väkevät riimut, se laukkasi tuulta nopeammin ja ylitti kaikki esteet. Elävätkin saattoivat ratsastaa Sleipnirin selässä kuolleiden valtakuntaan.

Sotilaskulttuurissa hevoset liitetään kuolemaan vielä tänäkin päivänä. 1500-luvulta lähtien on ollut tapana, että sotilashautajaisissa hevonen on osallistunut hautajaissaattueeseen kunniapaikalla. Silloin sillä on selässään tyhjä satula ja jalustimissaan tyhjät saappaat, kantapää menosuuntaan osoittaen. Marsalkka Mannerheimin hautajaisissa Suomen hallitus kielsi kuuluisan Käthy-ratsun osallistumisen isäntänsä hautajaissaattueeseen. Käthy kuitenkin piilotettiin poliisilaitoksen pihaan Senaatintorille ja hautajaissaattueen lähdettyä liikkeelle se talutettiin vaivihkaa mukaan. Mustaan suruloimeen puettu Käthy sai kuin saikin saattaa ratsastajansa viimeiselle matkalle.

Vaikka hevonen olisi kuinka hyvin ja huolellisesti koulutettu, säilyy sen luonteessa aina jotain kesytöntä ja villiä. Tuulisella säällä rauhallisinkin ruuna tanssahtelee paikallaan kuin lentoon lähdössä. Sieraimet väristen se oikein odottaa sopivaa rasahdusta, ja kun tuuli heilauttaa läheisen pensaan oksia, säntää hevonen kiihkeään laukkaan. Ilmoituksissa, joissa halutaan ostaa hevosia, näkyy usein toive »pomminvarmasta» hevosesta. Toive mitään säikkymättömästä hevosesta on älytön. Hevosella on aina saaliseläimen vaistot.

Hevoset ovat pitkään olleet kotieläimiä, mutta ehkä juuri niiden ikuinen kesytömyys on vaikuttanut siihen, että mytologioissa ja kansanperinteessä ne liitetään luontoon. Esimerkiksi Brittein-saarilla, Ranskassa ja Ruotsissa tunnetaan tarinoita vetehishevosista eli kelpaista.

Jos kohtaa veden äärellä laiduntavan kuvankauniin hevosen, jonka harjasta ja hännästä valuu vesipisaroita, on syytä epäillä törmänneensä vetehishevoseen. Tällainen hevonen on väritykseltään harmaa, musta tai valkoinen, mutta jotkut vetehishevoset ovat myös vihreitä. Sen kaunis olemus ja lempeä katse houkuttelevat kulkijaa nousemaan selkään, mutta kun uhri on kiivennyt kyytiin, tapahtuu hirveitä. Ratsastajan kädet ja jalat liimautuvat kiinni hevosen kylkiin, ja kelppi laukkaa matkustaja selässään suoraan aaltoihin. Joskus vetehishevoset syövät uhrinsa ja vain luut ja sisuskalat jäävät koristamaan veden pohjaa. Ennen myrskyä vetehishevosten voi kuulla kiljuvan kammottavalla äänellä.

Kelttien uskomusperinteestä löytyy muitakin veteen liitettyjä hevosia. Enbarr oli merenjumala Manannánin ratsu, jolla jumala saattoi laukata sekä maalla että meressä. Manannánin hevoset nousivat myrskyn aikaan merenpohjasta, ja niiden harjojen saattoi nähdä hulmuavan meren aalloissa. Tunnetuin hevosiin ja luontoon liitetty kelttijumaluus on hedelmällisyyden jumalatar Epona. Suurta tammaa tarkoittava Epona liikkui Irlannin metsissä valkoisen hevosen hahmossa tai valkoisella hevosella ratsastaen. Epona tunnettiin tallien, hevosten, ponien, aasien ja muulien suojelijana.